

Regelluwe scholen

Eerste voortgangsrapportage, november 2016

Anne Luc van der Vegt, Geertje Damstra, Ton Klein, Sanne Weijers (Oberon)
Marianne Boogaard, Wouter Schenke, Henk Sligte (Kohnstamm Instituut)
Susan Zandbergen (EDventure)

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Achtergrond van het Experiment Regelluwe scholen	7
1.2 Leeswijzer	8
2 Regulering en deregulering in het onderwijs	9
2.1 Sturing op verschillende niveaus op verschillende manieren	9
2.2 Regulering van input, throughput en output	9
2.3 Professionaliteit van het onderwijs	11
2.4 Effect van deregulering is niet vanzelfsprekend	12
2.5 Literatuur	13
3 Deelnemende scholen, afwijkingen van wet- en regelgeving	14
3.1 Afwijkingen van wet- en regelgeving.....	14
3.2 Plannen die (nog) niet tot een melding hebben geleid	19
4 Monitoring van de scholen	21
4.1 Kennismakingsbezoeken	21
4.2 Monitorplannen per school.....	23
4.3 Typen instrumenten ten behoeve van de monitor	23
5 Ondersteuning van de scholen	25
5.1 Bijeenkomsten met de scholen	25
5.2 De website www.regelluwescholen.nl	26
5.3 Activiteiten gedurende de gehele projectperiode: nieuwsbrieven	26
5.4 Functie ondersteuning: wat hebben de scholen eraan?	26
6 Ten slotte	27

Managementsamenvatting

Het Experiment Regelluwe scholen biedt de mogelijkheid aan scholen, die in 2013 en 2014 het predicaat Excellente School hebben ontvangen, om vanaf 1 januari 2016 af te wijken van bepalingen uit de Wet op het primair onderwijs (WPO) of de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO). Inmiddels hebben 9 basisscholen en 8 scholen voor voortgezet onderwijs één of meer afwijkingen gemeld bij het ministerie van OCW.

Het doel van het experiment is te onderzoeken of het bieden van regelluwe ruimte leidt tot initiatieven die de doelmatigheid of de kwaliteit van het onderwijs ten goede komen en of daarvoor na afloop van het experiment definitief ruimte in de WPO en WVO kan worden gecreëerd.

Regulering en deregulering

Er zijn verscheidene internationale vergelijkende studies verricht naar de effecten van regulering en deregulering. Op basis van PISA 2009 concludeert de OECD (2010) dat de combinatie van autonomie van scholen én het afleggen van verantwoording samengaat met een verbetering van de onderwijskwaliteit en hogere leerlingprestaties. Meer recente studies plaatsen kanttekeningen bij die relatie. Er zijn andere factoren waarmee rekening gehouden moet worden. Een belangrijke is de professionaliteit van het onderwijs. Volgens enkele internationale studies is een hoog niveau van professionaliteit een voorwaarde voor succesvolle deregulering en autonomievergroting.

Afwijkingen van wet- en regelgeving

Negen basisscholen hebben in totaal 13 meldingen gedaan van afwijking van wet- en regelgeving. Het gaat om de volgende onderwerpen: instroom van kleuters, het schoolplan, onderwijstijd en leerlingenzorg, onderwijstijd en ontwikkeling van het onderwijs. Acht scholen voor voortgezet onderwijs hebben in totaal 19 meldingen gedaan op de volgende thema's: curriculum, toetsing en examinering, bevoegdheid docenten en onderwijstijd. Met de uitvoering van de plannen is op de meeste scholen onlangs begonnen.

Niet alle plannen van de scholen die deelnemen aan het experiment hebben geleid tot een melding. Sommige plannen bleken uitvoerbaar binnen de huidige wet- en regelgeving, andere plannen vereisen juist afwijking van andere wetten dan de WPO en WVO en passen daardoor niet binnen het experiment. Ruim de helft van de deelnemende scholen heeft nog geen melding gedaan, maar verkeert nog in de voorbereidende fase. De verwachting is dat de meerderheid van deze scholen in de loop van het schooljaar 2016/2017 één of meer afwijkingen zullen melden.

Monitoring van de deelnemende scholen

Deelnemende scholen worden voor de duur van het experiment gevolgd met een monitoronderzoek. Dit onderzoek moet de komende jaren duidelijk maken wat de opbrengsten zijn van het experiment.

Inmiddels zijn bij de scholen, die een melding hebben gedaan, kennismakingsbezoeken afgelegd en monitorplannen ontwikkeld. Tijdens de kennismakingsbezoeken is gevraagd naar de achtergrond van deelname aan het experiment en is besproken wat de beoogde effecten zijn en hoe deze kunnen worden vastgesteld.

Vervolgens wordt een monitorplan opgesteld, waarin beschreven is hoe de opbrengst van het experiment in kaart kan worden gebracht. Daarbij wordt gebruik gemaakt van kengetallen, een innovatiescan, tevredenheidsmetingen en jaarlijkse monitorgesprekken.

Ondersteuning van de scholen

De scholen die deelnemen aan het experiment worden op verschillende manieren ondersteund.

Vanaf de voorbereidende fase hebben er verschillende bijeenkomsten plaatsgevonden met een tweeledig doel: het informeren over de mogelijkheden die het experiment biedt en de uitwisseling van ideeën voor de invulling van het experiment. Er zijn bijeenkomsten gehouden in juni en november 2015 en in mei 2016. De volgende bijeenkomst staat gepland op 14 november 2016.

Verder biedt de website www.regelluwescholen.nl een platform voor informatieverstrekking en communicatie en zijn er vijf nieuwsbrieven verschenen, waarin de stand van zaken rondom het experiment, goede voorbeelden en de visie van betrokkenen uit het veld worden gedeeld. De geboden ondersteuning wordt positief gewaardeerd door de deelnemende scholen.

1 Inleiding

Voor u ligt de eerste voortgangsrapportage over het Experiment Regelluwe scholen. Deze rapportage is opgesteld om de Tweede Kamer en het onderwijsveld te informeren over de voortgang van het experiment. De rapportage is opgesteld door het consortium van Oberon, Kohnstamm Instituut en EDventure, dat het experiment volgt met monitoronderzoek en de deelnemende scholen ondersteunt.

Inmiddels hebben 17 scholen gemeld dat ze zullen afwijken van één of meer bepalingen uit de Wet op primair onderwijs (WPO) of de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO). Hieraan is een uitgebreide fase van voorbereiding vooraf gegaan waarin de scholen geïnformeerd zijn over het experiment en waarin het ministerie van OCW met hen heeft meegedacht over hun wensen en de mogelijkheden om af te wijken van wet- en regelgeving. Nadat een school melding heeft gedaan van afwijking en OCW de ontvangst hiervan schriftelijk heeft bevestigd, start het onderzoek naar de vernieuwing die hiermee in gang wordt gezet. Onderzoekers hebben inmiddels kennismakingsgesprekken gevoerd op de scholen en er zijn monitorplannen opgesteld.

In deze inleiding schetsen we kort de achtergrond van het Experiment Regelluwe scholen.

1.1 Achtergrond van het Experiment Regelluwe scholen

Het experiment Regelluwe scholen is een initiatief van staatssecretaris Dekker van OCW. In dit experiment krijgen scholen met aantoonbaar goede onderwijskwaliteit meer ruimte voor eigen initiatieven. Basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs die meedoen aan het experiment mogen afwijken van bepaalde wet- en regelgeving. Het uitgangspunt is hierbij 'verdiend vertrouwen'. Tijdens het experiment wordt onderzocht of het afwijken van wet- en regelgeving leidt tot betere kwaliteit of grotere doelmatigheid van het onderwijs. Ook kan de uitkomst zijn dat bepaalde ruimte definitief beschikbaar komt, al dan niet voor alle scholen in Nederland.

Het experiment is op 1 januari 2016 van start gegaan en heeft een looptijd van zes jaar. Alle scholen voor primair en voortgezet onderwijs die zowel in 2013 als in 2014 het predicaat Excellente School hebben ontvangen, konden zich opgeven voor deelname.

De deelnemende scholen mogen binnen het experiment afwijken van artikelen van de WPO en de WVO. Er kan ook worden afgeweken van onderliggende regelgeving, zoals het Inrichtingsbesluit WVO, het Eindexamenbesluit vo, het Besluit kerndoelen onderbouw vo en het Besluit vernieuwde kerndoelen WPO.

Deze wetten, algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen betreffen veel verschillende onderwerpen, zoals onderwijsinhoud, toetsen en examens, passend onderwijs, personeelsbeleid en bestuurlijke inrichting en verantwoordelijkheden.

Er is binnen dit experiment veel ruimte voor afwijking van bestaande regels. Tegelijkertijd is borging van de kwaliteit van het onderwijs en van de belangen van allen die bij het onderwijs zijn betrokken van groot belang. Daarom zijn aan de afwijkingsmogelijkheden verschillende voorwaarden verbonden.¹

Het doel van het experiment is te onderzoeken of het bieden van regelluwe ruimte leidt tot initiatieven die de doelmatigheid of de kwaliteit van het onderwijs ten goede komen en of daarvoor na afloop van het experiment definitief ruimte in de WPO en WVO kan worden gecreëerd. Het geven van ruimte is dus geen doel op zich. Scholen worden door het geven van ruimte uitgedaagd om de kwaliteit of, bij gelijkblijvende kwaliteit, de doelmatigheid van hun onderwijs te verbeteren. Het is mogelijk dat scholen heel enthousiast gebruik maken van de geboden ruimte. Het is echter ook denkbaar dat sommige scholen maar heel beperkt gebruik maken van de geboden ruimte. Op die manier kan ook worden onderzocht op welke terreinen scholen meer ruimte wensen en op welke terreinen die behoefte er niet of nauwelijks is. Als uit het experiment blijkt dat de geboden ruimte leidt tot succesvolle innovaties in termen van kwaliteit of doelmatigheid kan besloten worden na afloop van het experiment hiervoor definitief ruimte in de WVO of WPO (of onderliggende regelgeving) te creëren.

1.2 Leeswijzer

In deze rapportage wordt de voortgang van het experiment Regelluwe scholen beschreven. We beginnen met een overzicht van achtergrondkennis over regulering en deregulering in het onderwijs (hoofdstuk 2). Vervolgens wordt een overzicht gegeven van de afwijkingen van wet- en regelgeving die tot nu toe door deelnemende scholen zijn gemeld (hoofdstuk 3), van het onderzoek naar de vernieuwingen die het experiment in gang zet (hoofdstuk 4) en de ondersteuning van de deelnemende scholen (hoofdstuk 5).

---

¹ Deze voorwaarden zijn beschreven in de artikelen 4, 7 en 9 van het Besluit experiment regelluwe scholen PO/VO.

2 Regulering en deregulering in het onderwijs

In dit hoofdstuk geven we een beknopt overzicht van beschikbare kennis over regulering en deregulering in het onderwijs, op basis van Europees onderzoek. De leidende vragen daarbij zijn:

- Welke ervaringen zijn er in Nederland en vergelijkbare landen met deregulering in het onderwijs?
- Wat is bekend over de relatie tussen regulering en deregulering enerzijds en de kwaliteit van het onderwijs anderzijds?

Behalve regulering en deregulering zijn voor het beantwoorden van deze vragen een aantal andere begrippen relevant, zoals sturing, autonomie, verantwoording en professionaliteit. Deze komen in het onderstaande aan de orde.

2.1 Sturing op verschillende niveaus op verschillende manieren

Vanuit de verantwoordelijkheid die de overheid heeft voor het onderwijs, stelt zij wetten en regels op die de kwaliteit van het onderwijs moeten bewaken. Niet alleen de overheid geeft sturing, ook het schoolbestuur, de schooldirectie en samenwerkingsverbanden van scholen. Het Nederlandse onderwijsstelsel is *polycentrisch* van aard (Frissen, 2015), omdat er op verschillende manieren wordt gestuurd: “Het is niet sturing van een veelheid van partijen, maar een veelheid aan sturing door partijen” (Frissen e.a., 2016, p. 6). Ook het begrip *alignment* is in dit kader relevant: “Sturing in het onderwijs betekent het tot stand brengen van verbindingen en afstemming, in de literatuur ook wel *alignment* genoemd (Honig, 2003; 2006).”

Wanneer de sturing op één niveau verandert, heeft dat consequenties voor de sturing op andere niveaus. Dit geldt ook voor het experiment Regelluwe scholen. Het Rijk geeft *minder* sturing aan de deelnemende scholen en derhalve *meer* ruimte om zelf te sturen. De autonomie van scholen neemt dus toe. Wat zijn daarvan de opbrengsten? Om de vraag te kunnen beantwoorden, maken we onderscheid tussen verschillende vormen van regulering. Vervolgens introduceren we het begrip ‘*accountability*’.

2.2 Regulering van input, throughput en output

Regulering van het onderwijs kan betrekking hebben op uiteenlopende zaken. Vaak wordt onderscheid gemaakt tussen input, throughput en output.

Voorbeelden van *input*regulering zijn: regelgeving met betrekking tot huisvesting en aanstelling personeel. Dit type regulering is heel gebruikelijk in Europese landen.

Bij regulering van de *throughput* denken we aan het curriculum, lessentabellen, profielen. Sommige Europese landen, zoals Frankrijk, werken met een centraal curriculum; dan spreken we van een hoge mate van *throughput*regulering. Andere landen zoals Estland, Hongarije en Schotland hanteren een kerncurriculum met ruimte voor lokale invulling. De mate waarin ‘*stakeholders*’ – in het bijzonder het onderwijsveld – invloed kunnen uitoefenen op het

curriculum verschilt. Die invloed is vooral in Finland groot en ook wel in Schotland; de regulering laat hier voldoende ruimte voor.

Bij de *output* denken we aan indicatoren als examenresultaten en het uitstroomniveau van leerlingen. We zien in veel landen dat de outputregulering toeneemt. Er is een toename van 'accountability' op landelijk niveau, dat wil zeggen dat scholen zich moeten verantwoorden voor de behaalde resultaten (Duitsland, Noorwegen, Zweden, Schotland, Engeland en Nederland). Deze resultaten worden dan ook gepubliceerd, met een beroep op de transparantie. In Finland wordt 'accountability' heel anders ingevuld. Daar is geen landelijke onderwijsinspectie, maar 'school-self-assessment'. Scholen leggen wel verantwoording af op lokaal niveau, maar niet op landelijk niveau.

Bij het experiment Regelluwe scholen is sprake van deregulering van input, throughput en output. De ruimte is echter niet onbeperkt. Wat betreft de output geldt bijvoorbeeld dat het diploma niet in waarde mag verminderen, want daardoor komt de toegankelijkheid van het vervolgonderwijs in gevaar.

Autonomie, 'accountability' en onderwijskwaliteit

Deregulering geeft scholen meer autonomie. Net als regulering kan autonomie betrekking hebben op input, throughput en output. Bij input kunnen we bijvoorbeeld denken aan personeelsbeleid en financieel beleid. In de jaren '90 van de vorige eeuw is dit al in gang gezet.² Bij throughput-autonomie gaat het bijvoorbeeld om de mogelijkheid om als school het curriculum te bepalen, bij output-autonomie om te bepalen waaraan de opbrengst kan worden afgemeten.

Er zijn verscheidene internationale vergelijkende studies verricht naar de effecten van deregulering en autonomievergroting. Centrale begrippen in deze studies zijn autonomie (met betrekking tot input en throughput) en verantwoording ('accountability'). Op basis van PISA 2009 heeft de OECD (2010) gekeken naar de effecten op leerlingprestaties. Daarbij wordt ook betrokken hoe scholen zich verantwoorden over de bereikte resultaten, ofwel de output ('accountability'). De OECD concludeert:

- In landen waar scholen een grotere *autonomie* hebben met betrekking tot input en throughput presteren leerlingen beter.
- In landen waar scholen *verantwoording* afleggen over de leerresultaten (output) presteren de leerlingen van scholen met veel *autonomie* beter dan leerlingen van scholen met weinig autonomie.
- In landen waar scholen geen *verantwoording* afleggen over de leerresultaten (output) geldt het omgekeerde: leerlingen van scholen met veel *autonomie* presteren minder goed dan leerlingen van scholen met weinig autonomie.

Kortom: als door deregulering de autonomie van scholen toeneemt, gaat dat volgens de OECD-studie samen met goede leerresultaten. Tenminste, wanneer scholen verantwoording afleggen

---

² Zie bijvoorbeeld Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen (1988) *De school op weg naar 2000, een besturingsfilosofie voor de negentiger jaren*.

over hun resultaten. Een combinatie van *deregulering* van input en throughput en regulering van de output lijkt dus effectief.

Dit is echter niet het uiteindelijke antwoord op de vraag naar effecten van (de)regulering. In latere publicaties is de conclusie van de OECD bekritiseerd (zie b.v. Benton, 2014). De gevonden relaties blijken veel minder sterk dan eerst het geval leek. Het blijkt niet goed mogelijk om op basis van dit onderzoek stellige uitspraken te doen over autonomie en onderwijskwaliteit.

In de analyse van de OECD ontbreekt een belangrijke factor: de *professionaliteit* van het onderwijs. Daarvan hangt in belangrijke mate af of deregulering het gewenste effect heeft. Recente studies laten overtuigend het belang van professionaliteit zien.

2.3 Professionaliteit van het onderwijs

Het benutten van autonomie voor kwaliteitsverbetering vereist professionaliteit. Naarmate scholen meer professioneel worden geleid en professioneel personeel in dienst hebben, verwachten we dat ze beter kunnen omgaan met autonomie. Daarbij verwachten we op basis van onderzoek vooral iets van de professionaliteit van de leraar. De professionaliteit van de schoolleider is natuurlijk ook van belang, maar recente reviews (b.v. Scheerens, 2016) wijzen uit dat de invloed van de schoolleider op de output van het onderwijs beperkt is. Er is eerder sprake van een indirecte invloed van schoolleiders via de leraren en het personeelsbeleid. In een studie van McKinsey (Mourshed e.a., 2010) is een vergelijking gemaakt tussen landen waar aanzienlijke vooruitgang is geboekt in de leerprestaties over een periode van vijf jaar. In de landen die opklimmen van een redelijk naar een goed niveau zijn *transparantie* en *verantwoording afleggen* de belangrijkste factoren, in landen die van goed excellent werden, staat de *professionaliteit* van leraren bovenaan.

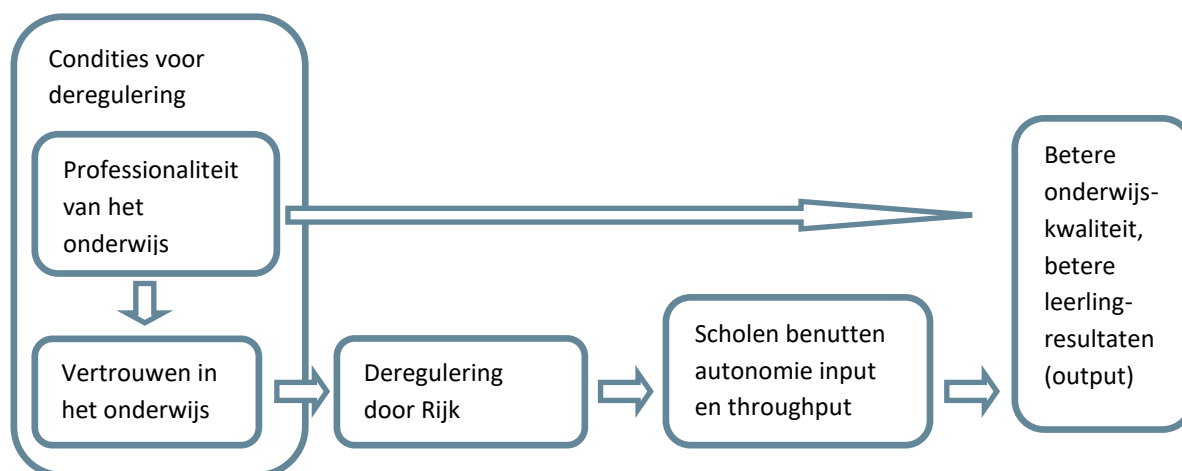
Ook in een studie van de World Bank (Arcia e.a., 2011) wordt het belang van professionaliteit benadrukt. De ruimte die autonomie biedt, stimuleert goede leraren hun onderwijs te ontwikkelen, maar maakt van slechte leraren geen goede leraren. Met andere woorden, zonder een hoog professioneel niveau van leraren draagt autonomie niet bij aan de kwaliteit van het onderwijs. De conclusie uit deze studies is dat professionaliteit van leraren een voorwaarde is voor effectieve deregulering.

Tevens nuanceert de studie van de World Bank de conclusies van de OECD over het afleggen van verantwoording. Een hoog niveau van professionaliteit geeft *vertrouwen* in de kwaliteit van het onderwijs. Aan het afleggen van verantwoording naar 'buiten' hoeft dan minder belang te worden gehecht. Deze conclusie is voor een groot deel gebaseerd op het succes van het onderwijssysteem in Finland, dat wordt gekenmerkt door een hoge mate van autonomie en professionaliteit, zonder de verplichting voor scholen om verantwoording af te leggen op landelijk niveau.

Er zijn meer onderzoekers die wijzen op de schaduwzijde van accountability door middel van outputcontrole. Hargreaves en Shirley (2009) constateren dat outputcontrole op de lange duur leidt tot een afname van innovaties in het onderwijs. Druk op prestaties kan in de hand werken dat scholen niet meer durven te vernieuwen.

Als we rekening houden met de rol van professionaliteit zien de veronderstelde relaties tussen (de)regulering, autonomie en onderwijskwaliteit er als volgt uit:

Figuur 2.1 Veronderstelde relaties tussen deregulering, autonomie en onderwijskwaliteit, met hoge professionaliteit als conditie

Professionaliteit leidt tot vertrouwen en is daarmee voorwaardelijk voor deregulering. Indirect kan een hoog niveau van professionaliteit hiermee zorgen voor autonomievergroting en vervolgens voor kwaliteitsverbetering. Maar natuurlijk is professionaliteit ook rechtstreeks van invloed op de kwaliteit van het onderwijs. In hoeverre dit model overeind blijft als het goed onderzocht wordt, moet nog blijken.

2.4 Effect van deregulering is niet vanzelfsprekend

Deregulering leidt niet vanzelf tot benutting van de ontstane ruimte. Dit zien we in landen met een lange traditie van centrale regelgeving door de overheid, zoals de Oost-Europese landen, Frankrijk en Portugal die momenteel streven naar het vergroten van de verantwoordelijkheid van de scholen. Verklaringen daarvoor zijn een gebrek aan professionaliteit of onzekerheid maar ook een te strakke outputregulering. Zo is in Engeland de aandacht voor 'basics' ten koste gegaan van de breedte van het curriculum. De geboden curriculumruimte werd na enkele jaren weer door de overheid ingeperkt, omdat deze niet zou bijdragen aan de leerling-resultaten.

Bovendien moeten we bedenken dat het niet alleen de overheid is die reguleert en stuurt. Lesmethoden hebben een inputregulerende invloed op de onderwijspraktijk. Veel scholen volgen getrouw de methoden, met als gevolg dat ze zichzelf beperken in de keuzeruimte die ze door deregulering hebben gekregen. Dan kun je niet verwachten dat deregulering vernieuwing in gang zet.

Verder dienen scholen rekening te houden met hun stakeholders, de ouders op de eerste plaats. Ook zij oefenen invloed uit op het onderwijsaanbod. Wanneer deregulering plaatsvindt, kunnen ouders gebruik maken van de ontstane ruimte. Ze kunnen bijvoorbeeld hun invloed aanwenden op de beoordeling van leerprestaties of de schooltijden.

En dan is er de school zelf die te midden van al deze invloeden zijn agenda bepaalt. Is deregulering een stimulans voor innovaties? Hoe dit uitpakt bij de scholen die deelnemen aan het Experiment Regelluwe scholen zal de komende jaren blijken. De verwachtingen zijn er zeker, want het zijn excellente scholen met een eigen profiel en plannen voor de verdere ontwikkeling van hun onderwijskwaliteit. Er is dus voldaan aan belangrijke voorwaarden voor het succes van deregulerende maatregelen.

2.5 Literatuur

Arcia, G., Patrinos, H., Porta, E., & Macdonald, K. (2011), *School Autonomy and Accountability in Context: Application of Benchmarking Indicators in Selected European Countries*. Regulatory Institutional Framework, Benchmarking Education Systems for Results, Human Development Network. The World Bank, Washington DC.

Benton, T. (2014), *A re-evaluation of the link between autonomy, accountability and achievement in PISA 2009*. Cambridge: Research Division Assessment Research and Development.

Frissen, P. (2015), *Sturing van onderwijskwaliteit in het primair onderwijs*. Tilburg: NSoB.

Frissen, P., Van der Steen, M., Noordegraaf, M., Hooge, E., De Jong, I. (2016), *Autonomie in Afhankelijkheid. Verbeteren van onderwijskwaliteit via krachtige koppelingen*.

Hargreaves, A. & Shirley, D. (2009), *The Fourth Way*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Honig, H.I. (2003), *Building Policy from Practice: District Central Office Administrators' Roles and Capacity for Implementing Collaborative Education Policy*. *Educational Administration Quarterly*, Vol. 39, no. 3, p. 292-338.

Honig H.I. (2006), *Complexity and Policy Implementation: Challenges and Opportunities for the Field*. In: Honig, M.I. (Ed.) (2006) *New Directions in Education Policy Implementation. Confronting complexity*. Albany: State University of New York Press, p. 1-23.

Mourshed, M. Chijioke, C., Barber, M. (2010), *How the world's most improved school systems keep getting better*. London: McKinsey & Co.

OECD (2010), *PISA 2009 Results: What Makes a School Successful? – Resources, Policies and Practices (Volume IV)*, OECD Publishing.

Scheerens, J. (2016), *Educational Effectiveness and Ineffectiveness: a critical review of the knowledge base*. Dordrecht: Springer.

3 Deelnemende scholen, afwijkingen van wet- en regelgeving

In dit hoofdstuk schetsen we de huidige stand van zaken van het experiment. Eerst presenteren we een overzicht van de deelnemende scholen en het aantal en de aard van de meldingen van afwijking van de wet- en regelgeving.

Om een beeld te geven van de scholen en hun plannen voor onderwijsvernieuwing, hebben we in dit hoofdstuk enkele geschreven 'portretten' opgenomen.

3.1 Afwijkingen van wet- en regelgeving

In totaal hebben 46 scholen zich aangemeld voor het experiment. Daarvan zijn 22 scholen voor primair onderwijs (po) en 24 scholen voor voortgezet onderwijs (vo). Van de po-scholen hebben negen scholen inmiddels één of meerdere meldingen gedaan om af te mogen wijken van wet- en regelgeving, in het vo zijn dat acht scholen. Het aantal meldingen per school varieert van één tot zes. Tabel 3.1 geeft een overzicht van de scholen die deelnemen aan het experiment en inmiddels één of meer meldingen hebben gedaan.

Tabel 3.1. Overzicht deelnemende scholen die een melding van afwijking hebben gedaan, stand van zaken 1 oktober 2016

Primair onderwijs		Voortgezet onderwijs	
<i>Naam school</i>	<i>Aantal meldingen</i>	<i>Naam school</i>	<i>Aantal meldingen</i>
IKC De Ark, Vlaardingen	2	Stedelijk college Eindhoven	2
OBS De Venen, Reeuwijk	1	St. Ignatiusgymnasium Amsterdam	1
St. Nicolaasschool, Haren	1	Goois Lyceum Bussum	1
CBS De Fontein, Westerhaar	1	Utrechts Stedelijk Gymnasium	2
BS De Lindegaard, Meerssen	1	Wolfert Tweektalig Rotterdam	6
Dalton Rijnsweerd, Utrecht	1	Kandinsky College Nijmegen	3
Paulusschool, Utrecht	1	Calvijn College Goes	3
Anna van Buren Roombeek, Enschede	3	Calvijn College Tholen	1
OBS De Bloeiende Betuwe, Rhenoy	2		
Totaal aantal meldingen	13		19

De meldingen die de scholen doen betreffen uiteenlopende onderwerpen. In tabel 3.2 is een overzicht opgenomen van de onderwerpen van de meldingen. Wanneer scholen dezelfde melding doen, betreft dit hetzelfde onderwerp en dezelfde wet en/of regel waarvan wordt afgeweken. De invulling van het alternatief kan wel per school verschillen.

Meldingen primair onderwijs

We geven hieronder een overzicht van de meldingen in het primair onderwijs.

Tabel 3.2 Onderwerpen van meldingen primair onderwijs, stand van zaken 1 oktober 2016

Onderwerp van melding	Aantal po-scholen
Instroom kleuters	4
Schoolplan	4
Onderwijstijd en leerlingen zorg	2
Onderwijstijd en ontwikkeling onderwijs	3
Totaal aantal meldingen	13

Instroom kleuters – Vier basisscholen willen de instroom van nieuwe leerlingen beperken tot enkele momenten per jaar om meer rust te creëren in de kleutergroep en te bevorderen dat de kleuters zich geen nieuweling voelen maar onderdeel van de groep. Dit geeft de school ook de mogelijkheid leerlingen al iets voor hun vierde verjaardag te laten beginnen, vanaf 3 jaar en 10 maanden.

OBS De Venen in Reeuwijk – Vijf instroommomenten voor kleuters

Kinderen moeten volgens de wet vier jaar zijn om te kunnen worden toegelaten tot het basisonderwijs. De praktijk in Nederland is dat kleuters individueel instromen op de dag nadat zij die leeftijd hebben bereikt. De Venen is een grote basisschool, jaarlijks stromen er ongeveer 60 nieuwe leerlingen in. Dat betekent dat er op 60 afzonderlijke momenten een brief naar de ouders wordt verstuurd, dat 60 maal per jaar ouders worden rondgeleid op de school en dat 60 maal een aantal wendagen wordt ingepland, waarop de leerkracht extra aandacht aan de nieuwe leerling besteedt. Bovendien vindt er na enkele weken een gesprek plaats tussen ouders en leerkracht over de eerste ervaringen, nogmaals 60 individuele gesprekken dus. Opgeteld een flinke tijdsbesteding.

De keuze van De Venen (maar ook van een aantal andere scholen die deelnemen aan het Experiment Regelluw) is nu om het aantal instroommomenten voor kleuters te concentreren tot vijf momenten per jaar, namelijk: na elke vakantie. Op die manier is een ‘zachte landing’ voor de kleuters beter te organiseren. De meeste leerlingen van De Venen komen vanuit de peuterspeelzaal die aan de school is verbonden. In de nieuwe aanpak worden zij ook als groepje geplaatst in dezelfde kleutergroep. In die instroomgroep zijn er de eerste week twee leerkrachten op de groep, zodat er aandacht en ruimte is voor het wegwijs maken en goed opvangen van de nieuwe kleuters.

De regel waarvan wordt afgeweken is de minimumleeftijd van vier jaar. De jongste kinderen zijn, in deze regeling, 3 jaar en 10 maanden oud wanneer zij instromen in het basisonderwijs. De ervaring is dat kinderen ook dan wel al schoolrijp zijn. Het is overigens geen probleem wanneer ouders zouden kiezen voor juist een later instroommoment.

Schoolplan – Twee scholen kiezen voor een schoolplan met een beperkte opzet. Visie, missie, doelstellingen en kwaliteitszorg worden beschreven, maar geen gedetailleerde beschrijving van vakgebieden of paragrafen over personeelsbeleid. Daarvoor wordt verwezen naar andere documenten. Twee andere scholen willen gaan werken met jaarlijkse schoolplannen in plaats van de vierjarige cyclus. Dit past beter bij de dynamiek van de vernieuwingen op school.

Onderwijstijd en leerlingenzorg – Twee scholen willen de onderwijstijd aanpassen om betere zorg te kunnen bieden aan leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Op deze manier willen ze maatwerk bieden en/of kinderen een combinatie van onderwijs en specialistische begeleiding geven.

IKC De Ark in Vlaardingen – Familieklas

In samenwerking met verschillende partijen, waaronder de gemeente Vlaardingen, jeugdzorg, welzijnswerk en het samenwerkingsverband Passend Onderwijs, wordt vanaf schooljaar 2016-2017 een familieklas opgezet binnen De Ark. De school heeft vaak te maken met kinderen met gedragsproblemen en ouders met opvoedproblemen. De Ark heeft op dit gebied al veel expertise in huis en vroeg zich af wat ze zelf kunnen bieden zonder kinderen door te verwijzen naar het speciaal onderwijs of een externe behandelsetting. “Wij willen kinderen niet in de knel laten komen, we willen de juiste setting voor deze kinderen op school creëren.”

In de familieklas zal aandacht worden besteed aan de opvoedvaardigheden van ouders en aan gedrags- en omgangsvaardigheden bij de kinderen. De Ark en een specialist van jeugdzorg werken hierbij samen. Er is een programma van 12 weken en een programma van 24 weken in ontwikkeling, afhankelijk van de aard en omvang van de problematiek. Voorwaarde om deel te nemen aan de familieklas is dat ouders zich aan het programma committeren en dat zij ook op genoemde dagdelen aanwezig zijn. Voor werkende ouders kan door de gemeente eventueel een oplossing worden gezocht met de werkgever.

Uitgangspunt is dat kinderen en hun ouders twee dagdelen per week doorbrengen in de familieklas. Hierdoor wordt afgeweken van de reguliere kerndoelen voor het primair onderwijs. “De familieklas past heel goed in onze visie op het integrale kindcentrum: alle (zorg)voorzieningen zo dicht mogelijk in de wijk en in de buurt.” Het doel is dan ook om zoveel mogelijk kinderen de school succesvol te laten doorlopen en thuisnabij onderwijs te bieden.

Onderwijstijd en ontwikkeling – Drie scholen willen tijdelijk het verplichte onderwijs verminderen met enkele uren per jaar om in die tijd gericht te kunnen werken aan onderwijsvernieuwing.

Meldingen voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs zijn er verscheidene onderwerpen waarbij scholen willen afwijken van wet- en regelgeving. In tabel 3.3 geven we een overzicht.

Tabel 3.3 Onderwerpen van meldingen voortgezet onderwijs, stand van zaken 1 oktober 2016

Onderwerp van melding	Aantal
Curriculum	5
Toetsing en examinering	8
Bevoegdheid docenten	4
Onderwijstijd	2
Totaal aantal meldingen	19

Curriculum – Enkele scholen kiezen ervoor de mogelijkheden voor het kiezen van examenvakken te verruimen. Voorbeelden zijn het inwisselen van het keuzeprofielvak voor een examenvak naar keuze of het invoeren van Chinese taal en cultuur op de havo. Een andere school wil het vak maatschappijleer vervangen door de internationaal erkende vakken Global Perspectives en Global Politics. Een verdergaand plan is de opzet van een ‘vakhavo techniek’, die leerlingen de mogelijkheid biedt om door te groeien zowel op theoretisch vlak als op de toegepaste techniek.

Calvijn College, Goes – Vakhavo

Het Calvijn College in Goes is al enige tijd bezig om een betere doorgaande lijn voor havisten te ontwikkelen. De ervaring is dat er een groep ‘echte doeners’ is, leerlingen die wel een havoniveau hebben, maar die in het algemeen vormend onderwijs niet voldoende toekomen aan wat hen boeit en hoe zij graag leren. In de regio Zeeland/Zuid-Holland is bovendien sprake van een tekort op de arbeidsmarkt aan technisch geschoold personeel, zeker als het gaat om mensen die hun praktijkkennis kunnen combineren met een havo/hbo-denkniveau. Het Calvijn College is daarom bezig met het inrichten van een ‘vakhavo voor techniek’.

In de vakhavo krijgen leerlingen die daarvoor gemotiveerd zijn, vanaf de tweede klas, de mogelijkheid om naast het reguliere programma één dag een speciaal techniekprogramma te volgen. De lokalen en docenten zijn beschikbaar op de vmbo-locaties van het Calvijn College zelf. De leerlingen leren bijvoorbeeld lassen, houtbewerking, metaal draaien etc. Niet om lasser, timmerman of draaier te worden, maar vooral om te ervaren wat materialen doen en wat de techniek is. Het geheel wordt ingebed in een theoretisch kader waarin leerlingen werken aan concrete opdrachten van een opdrachtgever, maar wel op een havoniveau. Streven is om bovendien een functionele koppeling te maken naar de reguliere havo-vakken.

Deze innovatie betekent wel dat de leerlingen hun reguliere havo-opleiding moeten kunnen doen in vier, in plaats van vijf schooldagen per week. Om die reden is het terugbrengen van het aantal verplichte vakken wenselijk. In het kader van het Experiment regelluw krijgen de vakhavo-leerlingen nu in havo-3 ontheffing voor de vakken Frans, beeldende vorming en muziek, en in havo-4 en 5 van het profielkeuzevak NLT.

Toetsing en examinering – Vijf scholen willen leerlingen een alternatieve route aanbieden naar het examen, waarbij certificaten worden uitgereikt zoals nu alleen in het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) mogelijk is. Twee scholen zijn van plan om vrijstellingen te geven voor het centraal examen aan leerlingen die een internationaal certificaat hebben behaald (ERK), bijvoorbeeld voor moderne vreemde talen. Tenslotte wil één school aan havo-leerlingen, die één of meer vakken op vwo-niveau hadden willen afsluiten, de mogelijkheid bieden een herexamen op havo-niveau af te leggen.

Bevoegdheden docenten – Vier scholen willen docenten die niet volledig bevoegd zijn toch aanstellen, op grond van hun bekwaamheid, ervaring of verwante bevoegdheid. Enkele voorbeelden: docenten zonder eerstegraads bevoegdheid geven les in de bovenbouw van het gymnasium evenals docenten die hun bevoegdheid in het buitenland hebben behaald. In deze gevallen wordt een interne beoordelingsprocedure gevolgd. Verder stellen enkele scholen voor dat een inspecteur met speciale taken lesbezoeken zou moeten verrichten.

Kandinsky College Nijmegen, Stedelijk College Eindhoven, Wolfert Tweektalig Rotterdam – Bevoegdheid leraren

Deze drie vo-scholen hebben elkaar gevonden in de aanloop naar het opstellen van de meldingen en hebben besloten om met elkaar op te trekken in het verdere proces. Ook hebben de scholen de onderzoekers gevraagd om monitorplannen waar mogelijk op elkaar af te stemmen.

Er zijn meerdere meldingen gedaan waarin de scholen overeenkomen. Een daarvan is meer vrijheid voor de school in de bepaling van de bevoegdheid/bekwaamheid van docenten die in het buitenland hun diploma hebben behaald en lesgeven aan de tweetalige afdeling van de school. De schoolleiding van het Stedelijk College Eindhoven licht toe waarom ze deze melding gedaan hebben: “Wij liepen al een paar jaar aan tegen het probleem dat we een tweetal collega’s hebben die hier fantastische lessen geven, maar niet bevoegd zijn volgens het Nederlandse systeem. Zij hebben beiden hun diploma gehaald in Zuid-Afrika en vervullen een voorbeeldrol in de school. Wij willen graag iets voor hen kunnen doen. Vandaar dat we dit hebben aangevraagd.” Bijkomend argument, dat ook op Wolfert Tweektalig in Rotterdam ter sprake kwam, is dat het docenten betreft die als native speaker lesgeven in het tweetalig onderwijs. Hun minder goede kennis van het Nederlands vormt een belemmering voor het volgen van een Nederlandstalige opleiding. Bij het Kandinsky College in Nijmegen – waar geen tweetalig onderwijs wordt gegeven – speelt de gedachte om elke docent, die aantoonbaar bekwaam is in een ander vak, een tweede bevoegdheid toe te kennen. Zo’n toekenning kan dan worden gebaseerd op een studie filosofie of door uitvoering van een hobby in techniek. Dit plan gaat de school nog verder uitwerken en voorleggen aan de MR, docenten en ouders.

De drie scholen hebben een heldere procedure opgesteld voor het toekennen van de bevoegdheid aan docenten: eerst worden de diploma's goed bekeken, daarna volgt een interne beoordeling – dezelfde die de school hanteert bij nieuwe docenten – en tot slot stelt de school voor dat de inspectie meerdere lessen bezoekt. Een belangrijke vraag is nog of de bevoegdheid zich ook uitstrekt tot andere schoolorganisaties. Het antwoord daarop van de kant van het Ministerie is voorlopig dat de vrijstelling alleen geldig is voor de duur van het experiment en voor de school waarvoor de vrijstelling gegeven is; daarbuiten is de bevoegdheid niet geldig.

Onderwijstijd – Eén school voor voortgezet onderwijs wil tijdelijk de verplichte onderwijstijd verminderen met enkele uren per jaar om in die tijd gericht te kunnen werken aan onderwijsvernieuwing. Een andere school wil de rapportvergaderingen concentreren op twee dagen, omdat dit wenselijker wordt geacht dan de gedeeltelijke lesuitval op een vijftal dagen.

3.2 Plannen die (nog) niet tot een melding hebben geleid

Niet alle plannen van de scholen die deelnemen aan het experiment hebben geleid tot een melding. Sommige plannen bleken ook uitvoerbaar binnen de huidige wet- en regelgeving, andere plannen vereisen juist afwijking van andere wetten dan de WPO en WVO en passen daardoor niet binnen het experiment. Tenslotte zijn er plannen die nog in ontwikkeling zijn. Hieronder volgt een korte toelichting.

Plannen die passen binnen de bestaande wetgeving

In de kennismakingsgesprekken is aan scholen gevraagd of zij ook meldingen hebben overwogen waarvan gedurende de voorbesprekingen met beleidsmedewerkers van OCV bleek dat deze passen binnen de bestaande wetgeving. Dat is tot nu toe in een enkel geval voorgekomen. Het ging daarbij om:

- de wens om de leerlingen die tweetalig-vwo volgen al in klas 5 het examen Engels te laten doen;
- de bevoegdheid van tweedegraads vakdocenten voor het geven van technieklessen aan havo-bovenbouwleerlingen;
- een andere invulling van de onderwijstijd in de vorm van enkele dagen stagelopen in een bedrijf (in plaats van lessen op school): voor leerlingen vanaf 16 jaar is dat al mogelijk binnen de huidige regelgeving.

Plannen die niet kunnen/mogen binnen het experiment

Ook is in de kennismakingsgesprekken nagevraagd of er meldingen zijn overwogen die niet mogelijk bleken binnen de voorwaarden voor het experiment. Ook die zijn voorgekomen. Het ging daarbij een aantal keren om verzoeken tot verruiming van de bevoegdheden (van leraren of pedagogisch medewerkers) zoals:

- het geven van spellessen in het po door leraren zonder bevoegdheid voor bewegingsonderwijs;

- het flexibel inzetten van mbo- en hbo-geschoold personeel in het integraal kindcentrum.

Ook meldingen over aanpassingen in het examen Nederlands voor zij-instromers of NT2-leerlingen blijken niet mogelijk binnen de regelluwe ruimte die beschikbaar is in het experiment. Het ging daarbij over leerlingen vanuit een internationale schakelklas en de optie dat zij – net als studenten uit het buitenland – toch toelaatbaar zouden moeten zijn in Nederlandse vervolgstudies, dan wel om de invoering van een NT2-examen.

Verder stuitte het geheel afschaffen van de profielen in het vwo op bezwaren: daarvoor is nog overleg nodig met het ontvangend vervolgonderwijs, anders zijn er te grote risico's voor leerlingen dat zij niet toegelaten worden tot de gewenste studierichting.

Verwachte meldingen in het schooljaar 2016/2017

In oktober 2016 hebben de onderzoekers van Oberon en het Kohnstamm Instituut de scholen gebeld die tot dan toe nog geen melding hadden gedaan. Uit deze belronde blijkt dat nagenoeg alle scholen wel met het experiment bezig zijn, maar dat zij nog in een andere fase verkeren. Een aantal scholen is in gesprek met het ministerie van OCW over hun (mogelijke) melding, op andere scholen wordt intern nog over de plannen gesproken bijvoorbeeld in een werkgroep of binnen de directie. Er zijn ook scholen die met hun voorstel eerst nog langs het bestuur, de MR of de gemeente willen voordat ze de plannen met OCW gaan bespreken.

4 Monitoring van de scholen

De monitoring van de scholen vangt aan op het moment dat het onderzoeksconsortium op de hoogte is gesteld van een 'Ontvangstbevestiging' van het Ministerie van OCW. In die bevestiging gericht aan de school worden de melding(en) van afwijking van wet- en/of regelgeving benoemd en wordt verklaard dat de bevoegdheid tot afwijking ingaat op de dag dat de ontvangstbevestiging door de school is ontvangen. Op dat moment komt het door de Medezeggenschapsraad ondertekende aanvraagformulier van de school, de 'melding van concrete afwijkingen', ter beschikking aan de onderzoekers. Op deze melding heeft de school inzicht geboden in welk idee men wil realiseren, vanaf wanneer dit gepland wordt in te voeren, van welke regel daarvoor afwijking nodig is, wat de alternatieve invulling is die men geeft aan het artikel in wet- en/of regelgeving en welk(e) doel(en) op welke wijze worden nagestreefd. Vervolgens wordt per school een digitaal dossier aangelegd, waartoe alle onderzoekers van het consortium toegang hebben. In het dossier zijn bij aanvang alle meldingen opgenomen en relevante achtergrondinformatie (zie voorbeeld).

Figuur 4.1 Voorbeeld indeling digitaal dossier

Bij de scholen die een melding hebben gedaan, zijn kennismakingsbezoeken afgelegd en worden monitorplannen ontwikkeld.

4.1 Kennismakingsbezoeken

De eerste stap van de monitoring wordt gevormd door kennismakingsbezoeken. Bij alle scholen die één of meerdere meldingen hebben gedaan zijn de onderzoekers inmiddels langs geweest voor een kennismakingsbezoek. Bij de meeste scholen gaat een duo van twee onderzoekers van Oberon en/of het Kohnstamm Instituut langs om de melding(en) zorgvuldig door te spreken en om informatie op te halen over de mogelijke monitoring van het experiment op de school. Als het gaat om een relatief eenvoudige melding kan het zijn dat, om

de kosten te beperken, één onderzoeker naar een school gaat. In een enkel geval is het kennismakingsbezoek, in overleg met de school, telefonisch afgehandeld. Zo snel mogelijk na het kennismakingsbezoek wordt met de verkregen informatie een monitorplan opgesteld. Van nagenoeg alle scholen en meldingen is inmiddels een plan opgesteld, dit plan wordt door één van de onderzoekers vervolgens gecheckt op inhoud en haalbaarheid. Na een akkoord door twee onderzoekers en een laatste check wordt het monitorplan aan de school voorgelegd en kan het, na akkoord van de school, in werking treden.

Inhoud van de kennismakingsbezoeken

Tijdens het kennismakingsbezoek wordt ingegaan op de achtergrond van deelname aan het experiment. Voor een juiste duiding in de monitoring is het namelijk noodzakelijk zicht te krijgen op de aanleiding of de ervaren probleemmechanismen waar afwijking van wet- en regelgeving een verwachte oplossing voor biedt. Dit is gedaan aan de hand van de volgende interviewvragen:

1. Wat was de reden om de school aan te melden voor het experiment regelluwe scholen?
2. Welke wetten en regels ervaart de school beperkend? In relatie tot welke thema's?
3. Om welke regelgeving gaat het precies?
  - a) Wet- en regelgeving overheid (WPO/WVO, andere regelgeving)
  - b) Toetsingskader Inspectie
  - c) Regels van het schoolbestuur
4. Is in het verleden afgeweken van deze regelgeving? Wat waren daarvan toen de consequenties?

Vervolgens komen per melding de vragen aan de orde zoals die op het meldingsformulier vermeld zijn. Doel is daar zo nodig verduidelijking over te verkrijgen.

Daarna wordt vooruitgekeken naar de verwachtingen van de scholen van de opbrengsten van het regelluwe traject en de mogelijkheden deze opbrengsten onderzoeksmatig in kaart te brengen. Hiertoe worden de volgende interviewvragen gesteld:

- 1) Wat zijn de beoogde verwachte effecten?
  - a) Voor welke doelgroep: leerlingen, leraren, directie, ouders, school als geheel?
  - b) Op de korte en/of lange termijn?
  - c) Hoe kunnen deze effecten worden gemeten?
- 2) Wat zijn mogelijk ongewenste/onbedoelde neveneffecten? Hoe kunnen deze worden gemeten?
  - a) Voor welke doelgroep: leerlingen, leraren, directie, ouders, school als geheel?
  - b) Op de korte en/of lange termijn?
  - c) Hoe kunnen deze effecten worden gemeten?
- 3) Waar moet aan worden voldaan om deze initiatieven te laten slagen?
  - a) Wat zijn de randvoorwaarden?
  - b) Wat zijn bevorderende en belemmerende factoren?

Van de kennismakingsgesprekken wordt een verslag gemaakt en ter accordering of aanvulling aan de gesprekspartners voorgelegd. Vervolgens vormen de verslagen het uitgangspunt voor de monitorplannen per school.

4.2 Monitorplannen per school

Monitorplannen worden per school opgezet en ingebed in het overall onderzoeksdesign, waarin procesevaluatie en de evaluatie van de uitkomsten van die processen op verschillende momenten in de tijd worden voorzien. Daar waar mogelijk worden die uitkomsten 'gemeten' zodat sprake is van het vaststellen van effecten van het alternatief invullen van de regelluwe ruimte. Als het om variabelen of indicatoren gaat die de school toch al meet, zoals tevredenheid van leraren of ouders of trends in leerlingresultaten, wordt daar al dan niet met aanvullende vragen gebruik van gemaakt.

In het design worden scholen gecategoriseerd naar afwijking van het wetsartikel in kwestie. Bijvoorbeeld bij een afwijking in het Eindexamenbesluit om Chinese Taal en Cultuur op te nemen in de bovenbouw van de havo worden de scholen die deze melding hebben gedaan als groep beschouwd. Vervolgens wordt voor dat type melding een monitorplan gemaakt en per school ingezet.

Doel van dit onderdeel van het onderzoek is verschillen en overeenkomsten per melding in kaart te brengen, zowel ten aanzien van het proces van invoeren en implementeren van een alternatieve invulling (procesevaluatie per melding) als ten aanzien van de opbrengsten daarvan (effectevaluatie per afwijking).

In zijn algemeenheid wordt zo per schooljaar per school een contactmoment voorzien waarin de voortgang van de processen voor wat betreft alle meldingen wordt nagelopen aan de hand van een leidraad. Ten aanzien van de voorziene opbrengsten (of effecten) worden per melding relevante meetinstrumenten ingezet. We geven in de volgende paragraaf en overzicht.

4.3 Typen instrumenten ten behoeve van de monitor

Er zijn vier typen instrumenten die kunnen worden ingezet bij de monitor, van sterk kwantitatief naar steeds kwalitatiever, van grote naar steeds kleinere groepen respondenten.

a) Kengetallen, cijfers

- Gegevens uit LVS, slagingspercentages etc.
- Alles wat de school zelf al heeft en verzamelt.
- Meedenken over beschikbare, valide meetinstrumenten wanneer die passen bij de innovatiedoelen.

b) Een innovatie-scan

- De overkoepelende hypothese voor het experiment is dat de regelluwe ruimte innovatiekracht van scholen zal bevorderen. Of dat daadwerkelijk zo is, is te meten via een scan die door *alle teamleden* wordt ingevuld.
- Bovendien is een aantal van de innovaties gericht op het verbeteren van de kwaliteit op schoolniveau, door docenten meer verantwoordelijkheid en eigenaarschap te geven voor vernieuwingen en beleid (bijvoorbeeld 'schoolwerkplan per jaar' en 'onderwijstijd in ruil voor tijd voor onderwijsontwikkeling als team'). Ook hiervan is dus een effect te

verwachten op het innovatief vermogen en betrokkenheid van docenten bij onderwijsontwikkeling.

Dit instrument ontwikkelen de onderzoekers mede op basis van de al bestaande scan 'School als Professionele Leergemeenschap' (Schenke, e.a., 2015)³ en de scan 'innovatievermogen onderwijs' (Burgmans & Steenvoorde, 2013).⁴ Voorstel is deze scan (minimaal) tweemaal af te nemen: aan het eind van dit schooljaar en vervolgens in 2018/2019 en wellicht nog later, zodat een eventuele ontwikkeling in kaart gebracht kan worden. De uitkomsten van de scan worden teruggekoppeld aan de scholen in de vorm van goed leesbare grafieken die door de schoolleiding intern besproken kunnen worden.

c) Tevredenheidsmeting

Veel scholen nemen tweejaarlijks een tevredenheidsenquête af bij *ouders, personeel en leerlingen*. Meestal is het mogelijk aan die enquêtes eigen vragen toe te voegen. Per onderwerp waarvoor dat relevant is, geven de onderzoekers enkele (2 of 3) uniforme vragen mee aan de scholen. Dat biedt straks – hopelijk – ook hier de mogelijkheid om vergelijkingen te maken waar (ongeveer) dezelfde innovaties zijn uitgevoerd.

d) Jaarlijkse monitor-gesprekken door de onderzoekers

In de opzet was al meegenomen dat de onderzoekers een jaarlijkse ronde langs de scholen houden ten behoeve van de monitoring. Het voorstel is om die ronde niet te beperken tot de directie, maar om door de onderzoekers panelgesprekken te laten houden met vier 'focusgroepen' van betrokkenen:

- Schoolleiding
- Docenten
- Leerlingen
- Ouders en/of MR

Door deze gesprekken als onderzoekers uit te voeren zijn *vergelijkbare vragen (over vergelijkbare) onderwerpen* mogelijk en volgt een enigszins uniforme verslaglegging daarvan. De interviews geven (a) verdiepende informatie over hoe de verschillende groepen de innovaties ervaren en (b) inzicht in de gepercipieerde opbrengsten van de innovaties. Door de onderzoekers de interviews te laten houden, met daarin in elk geval een aantal vastliggende vragen, ontstaat de mogelijkheid om de innovaties die overeenkomen in aanpak/doelstelling ook via de informatie uit de interviews systematisch onderling te vergelijken.

---

³ Schenke, W., Sligte, H., Admiraal, W., Buisman, M., Emmelot, Y., Meirink, J., & Smit, B. (2015). *Scan School als Professionele Leergemeenschap*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

⁴ Burgmans, H. & Steenvoorde, M. (2013). *Scan innovatievermogen onderwijs*. 's-Hertogenbosch: KPC-Groep.

5 Ondersteuning van de scholen

De scholen die deelnemen aan het experiment worden op verschillende manier ondersteund: met informatie- en uitwisselingsbijeenkomsten (5.1) een website (5.2) en nieuwsbrieven (5.3).

5.1 Bijeenkomsten met de scholen

In de voorbereidende fase hebben verschillende bijeenkomsten plaatsgevonden die een tweeledig doel hadden: enerzijds het informeren over de mogelijkheden die het experiment biedt en over de rechten en plichten die met deelname aan het experiment regelluwe scholen samenhangen. Anderzijds stond in deze fase de uitwisseling van ideeën voor de invulling van het experiment en de voorbereiding voor de start van het experiment centraal.

Er zijn in samenwerking met het projectteam van OCW door het consortium verschillende bijeenkomsten voor deelnemende scholen uit zowel het po als het vo georganiseerd. In eerste instantie hadden deze vooral een informerend en brainstormend karakter. In een later stadium waren het meer verdiepende bijeenkomsten, waarbij de deelnemende scholen uitgenodigd werden hun ervaringen tijdens het experiment met elkaar te delen.

Voor zowel het po als het vo hebben drie bijeenkomsten plaatsgevonden:

- Juni 2015: voor po op de Paulusschool in Utrecht. Voor vo op het Corlaer College te Nijkerk.
- November 2015: po op locatie van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed te Amersfoort. Vo op het Stedelijk Gymnasium te Utrecht.
- Mei 2016: po op locatie van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed te Amersfoort. Vo op het St. Ignatiuslyceum te Amsterdam.

Tijdens deze bijeenkomsten waren naast de scholen ook medewerkers van de Inspectie van het Onderwijs aanwezig. Tijdens de bijeenkomsten in november is de link gelegd met het Platform Onderwijs 2032 en zijn vanuit dit Platform sprekers aanwezig geweest. Bij alle bijeenkomsten waren medewerkers vanuit OCW en het consortium aanwezig.

Deze bijeenkomsten hebben telkens een open karakter gehad, waarbij de nadruk lag op het inventariseren van ideeën, het stellen van vragen door de scholen en het uitwisselen van ervaringen met elkaar. Tijdens de eerste bijeenkomst lag de nadruk daarnaast op de wet- en regelgeving waarbinnen het experiment plaatsvindt. Het bleek dat scholen onvoldoende zicht hadden op de experimenteerruimte binnen de bestaande wet- en regelgeving en welke onderwerpen zich dan leenden voor dit experiment. In de tweede bijeenkomst is gesproken over de stappen die gezet moesten worden om een echte aanvraag in te dienen en hoe de website hierbij gebruikt kon worden.

De derde bijeenkomst stond vooral in het teken van het toegankelijk maken van reeds opgedane kennis en ervaringen en het stimuleren en faciliteren van de onderlinge uitwisseling hiervan. Deze laatste bijeenkomst kan getypeerd worden als een kennisuitwisselings-

bijeenkomst gericht op de uitwisseling tussen scholen onderling, tussen scholen en OCW en scholen en onderzoekers.

In juni 2015 is bij de deelnemende scholen een vragenlijst afgenomen waarmee geïnventariseerd is welke behoefte de scholen hebben aan activiteiten in het kader van dit experiment. Het uitgangspunt bij alle bijeenkomsten was dat de betrokkenen de bijeenkomsten zinvol en van toegevoegde waarde vinden.

5.2 De website www.regelluwescholen.nl

Er is speciaal voor dit experiment een website ingericht: www.regelluwescholen.nl. De website fungeert als communicatiemiddel met de deelnemende scholen, bijvoorbeeld door het publiceren van Frequently Asked Questions & Answers. Ook wordt via deze website achtergrond en doel van de pilot, kennis over innovatie en informatie over het monitoronderzoek verspreid. De website wordt zo actueel mogelijk gehouden met informatie over het experiment. De website is in eerste instantie bedoeld voor de scholen die deelnemen aan dit experiment. Zij kunnen via deze website digitaal hun aanvragen indienen en feedback op hun aanvraag ontvangen tijdens het aanvraagproces. Zij kunnen ook zien welke aanvragen de andere deelnemende scholen hebben ingediend.

Vanaf 1 december 2015 is de website 1483 keer bekeken door 847 gebruikers waarvan in bijna de helft van de gevallen sprake was van terugkerende bezoekers.

5.3 Activiteiten gedurende de gehele projectperiode: nieuwsbrieven

Het was te verwachten dat de scholen in zowel de voorbereidende fase als de uitvoerende fase veel vragen zouden hebben. Het consortium heeft een groot deel van de communicatie rondom het project vervuld; via de website, maar ook via nieuwsbrieven. Inmiddels zijn er vijf nieuwsbrieven verschenen. In deze nieuwsbrieven zijn onder andere stand van zaken rondom het experiment, goede voorbeelden en de visie van betrokkenen uit het veld gedeeld met de deelnemende scholen.

5.4 Functie ondersteuning: wat hebben de scholen eraan?

De ondersteuning van de scholen heeft vooral ten doel gehad de scholen te informeren, inspireren, enthousiasmeren en hen de mogelijkheid te bieden ervaringen met elkaar te delen. Na elke bijeenkomst is kort geëvalueerd of er sprake is van een toegevoegde waarde voor de scholen. Dit was het geval. Ook de nieuwsbrieven worden positief gewaardeerd door de deelnemende scholen. Scholen zijn graag bereid mee te werken aan het leveren van een inhoudelijke bijdrage voor de nieuwsbrief. De website werkt naar behoren voor het indienen van aanvragen en biedt een goed overzicht van alle reeds ingediende aanvragen. Op deze manier zijn scholen goed op de hoogte van de meldingen die – in het kader van dit experiment – gedaan zijn door de andere deelnemende scholen.

6 Ten slotte

In het eerste jaar van het experiment Regelluwe Scholen zijn de deelnemende scholen druk bezig geweest met het ontwikkelen van plannen voor het benutten van de regelluwe ruimte. Dit gebeurt in nauw overleg met OCW. Bovendien inspireren scholen elkaar bij het maken van plannen, tijdens de uitwisselingsbijeenkomsten die daartoe zijn georganiseerd.

Bijna de helft van de scholen heeft inmiddels een of meerdere afwijkingen van wet- en regelgeving gemeld bij OCW. De thematiek is divers en beslaat de hele schoolloopbaan, vanaf de instroom op de basisschool tot en met de examinering. Met de uitvoering van de plannen en de monitoring van de uitvoering is pas onlangs een begin gemaakt. Het is daarom nog te vroeg om al iets te zeggen over de resultaten. Daarvoor is nog voldoende tijd; het experiment loopt tot en met het jaar 2021.

De komende jaren zal de uitvoering op de voet worden gevolgd met monitor-onderzoek. Ook de opbrengsten van het experiment worden met de monitor in kaart gebracht. Daardoor wordt duidelijk of het experiment leidt tot innovaties die de kwaliteit of de doelmatigheid van het onderwijs ten goede komen.

De eerstvolgende voortgangsrapportage zal verschijnen in het najaar van 2017. Daarin zal beschreven worden hoe de uitvoering van de plannen vordert en welke nieuwe plannen er bij gekomen zijn. In de tussentijd zal informatie over de voortgang van het experiment via de website www.regelluwescholen.nl worden verspreid.

Oberon

EDventure

vereniging van
onderwijs
adviesbureaus

Postbus 1423, 3500 BK Utrecht
t 030 230 60 90 | f 030 230 60 80
info@oberon.eu | www.oberon.eu

Utrecht, november 2016
In opdracht van OCW